

RICHARD WAGNER ÉS II. LAJOS BAJOR KIRÁLY KAPCSOLATA

Vannak uralkodók, akiket nem a birodalmuk gyarapítása, háborúik, törvénykezésük következményeként őriz meg az utókor megkülönböztetett figyelemmel, hanem excentrikus magatartásuk, uralkodásra való alkalmatlanságuk, vagy éppen az elhívatottság alapján, mivel a művészetek pártolását tekintették főfeladatuknak. Nem nevezett el róluk az utókor konyakot, mint Napóleonnól, vagy keserűvizet, mint Ferenc Józsefről, de zenét és az építészetet kedvelők körébenemlékezetes marad II. Lajos bajor király neve a normalitást messze túllépő viselkedése, elmebetegsége miatt. Számunkra, magyarok számára még az is érdeklődésünk fókuszába vonzza őt, hogy a magyarok körében rendkívül népszerű Erzsébet királynő (Sissy) unokatestvéréről van szó. Lajos király életrajza arról árulkodik, hogy nem volt uralkodásra termett, nem érdekelték valójában az államügyek, elherdálta az államkincstári vagyont, de az utókor számára mégis közvetve maradandót alkotott. Mint igen tehetős, vagyonos ember a manapság kevésbé divatos mecenatúrát gyakorolta a zenében és az építészetben. Nevezték őt „Hattyúkirálynak”, „Mesekirálynak”, „Örült Lajos királynak”. A Wittelsbach-dinasztia nem volt mentes az elmebetegektől.

II. Lajos bajor király

Említésre méltó, hogy a II. világháború alatt a Wittelsbach-dinasztia leszármazottai náciellenesek voltak. A család először Magyarországra menekült, de a náci megszállás után letartóztatták őket. A családtagokat különböző koncentrációs táborokba deportálták (Orienburg, Dachau).

Lajos a Wittelsbach-család sarja volt, II. Miksa bajor király és felesége, Poroszországi Mária elsőszülött fiaként jött világra. 1845. augusztus 25-én született, és rejtélyes körülmények között halt meg a Starnbergi-tóban 1886. június 13-án. 1864-től Bajorország uralkodója volt. Trónörökösnek kijáró szigorú nevelésben és kiváló oktatásban részesült. Lajos figyelmét azonban fiatalkorától kezdve más kötötte le: az építészet és a kastélytervezés. Noha már gyermekkorában fel lehetett fedezni nála antiszociális megnyilvánulásokat, felnőtt korában a furcsa szokásainak, érthetetlen tetteinek száma jelentős mértékben megszorodott. Egy testvére volt, Ottó herceg, aki I. Ottó néven bajor király lett. A későbbiek során nála is megmutatkozott az elmebetegség. Apja mélyen hitt a spártai nevelésben, ezért mindkét testvérnek hajnalban kellett kelnie, mértékkel kellett ennie és keményen kellett dolgoznia, mindemellett pedig hideg vízben kellett fürdenie. A fiúk olyan keveset kaptak enni, hogy alkalmanként a szolgáktól kellett kérniük. Lajos egy alkalommal egyik fogát is megkísérelte eladni egy müncheni fogorvosnak, hogy a fogáért kapott pénzből ételt vehessen. Amikor a két fiú beszámolt apjának arról, hogy hangokat hall, apjuk úgy gondolta, erre a legmegfelelőbb megoldás egy darab fekete kenyér és a jéghideg tó átúszása. Miksa szívesen verte fiait.

Apja korai halála után Lajos 18 évesen került a trónra. Megnyerő külseje miatt a bajor nép hamar megszerette. A trónra lépésekor kialakuló Schleswig-Holstein konfliktusban VIII. Augustenburgi Frigyes és rajta keresztül Poroszországot támogatta, ám katonailag nem állt melléjük. Az Ausztria és Poroszország között zajló héthetes háborúba (1866) Ausztria oldalán lépett be, majd miután az osztrákok vereséget szenvedtek, 1867-ben Poroszországgal kötött egyezséget. III. Napóleon ajánlatát, hogy hozzanak létre egy francia–osztrák–bajor szövetséget, visszautasította, és amikor kitört az 1870–1871-es porosz–francia háború, habozás nélkül Poroszország oldalára állt. Ekkor ismerte fel, hogy a bajor hadügyi reform is elodázhatatlan, így miniszterelnöke, és hadügyminisztere segítségével komolyan modernizálták a bajor hadsereget. 1870 decemberében Otto von Bismarck javaslatára levélben hívta fel a német hercegeket egy új Német Birodalom megalakítására. Meghívta a trónra I.

Vilmos porosz királyt, és felajánlotta, hogy a két uralkodó felváltva vezesse az országot. 1871-ben a többi délnémet királysághoz hasonlóan az újonnan megalakult Német Birodalomhoz csatolta birtokait, így Bajorország, mint független királyság megszűnt. A felváltva viselt korona elképzelése nem teljesült, mint ahogy a Bajor Királyságnak ígért területeket sem kapta meg. Mindezek miatt, valamint azért, mert belefáradt minisztereivel vívott harcába, hogy megerősítse az egyház hatalmát (ellenezték Lajos Vatikánhoz való közeledési törekvéseit), egyre inkább visszavonult a politikai és a társasági élettől.

Zsófia Sarolta hercegnő

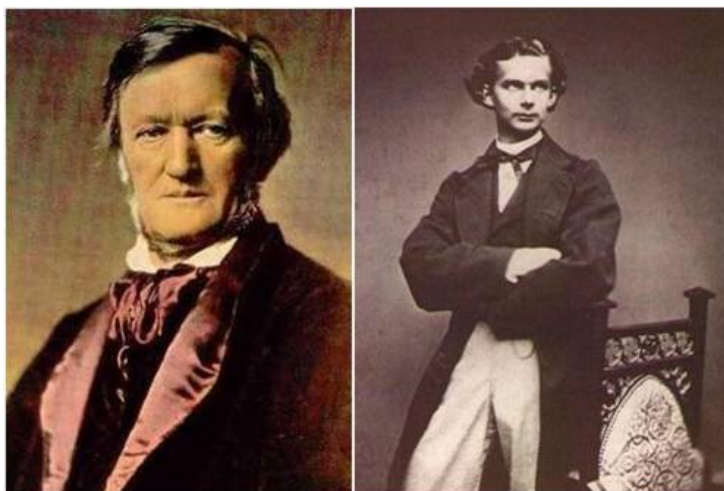
Az 1880-as években szinte csak szenvedélyeinek élt, a zenének és az építkezéseknek. Ebből kifolyólag egyre népszerűtlenebb lett az országban. Unokatestvérével, Zsófia Sarolta bajor hercegnővel járt egy ideig jegyben. Mindketten idealista és romantikus lelkek voltak, rajongtak Wagner zenéjéért. Lajos furcsa ember volt, jegyesét például nem valódi keresztnévén, hanem Wagner operahőseinek nevén szólította. A hercegnőt Elzának vagy Erzsébetnek nevezte, és saját leveleit is Siegfried vagy Heinrich néven írta alá. Hivatalos eljegyzésüket 1867. január 22-én hirdették ki, de az esküvő napját többször is elhalasztották, mert a homoerotikára is erősen hajló Lajos nem tudta magát rászánni a házasságra. Zsófia apja, Miksa József herceg ezt a helyzetet leánya számára megalázónak ítélte, és levelet írt Lajosnak, amelyben döntésre szólította fel: vagy vegye el Zsófia hercegnőt, vagy bontsák fel eljegyzésüket. Lajos 1867 októberében, pár nappal a kitűzött dátum előtt, végleg lemondta az esküvőt. Titokban elárulta, hogy inkább egy alpesi tóba ölné magát a házasság helyett. Lajos később sem nősült meg, és inkább a férfiak társaságát kereste. 1869-től naplót vezetett, amiben feljegyezte legbelsőbb gondolatait, szexuális vágyai

elfojtására tett kísérleteit, és a vívódást, hogy mindemellett hogyan maradhat hithű katolikus. Az eredeti naplók elpusztultak a második világháború alatt, de fennmaradtak másolatok. Ezekből egyértelműen kitűnik, hogy Lajos életét végig kísérte homoszexualitása. Főlovászmesterével húsz éven át tartott fent viszonyt, de kapcsolatban volt egy magyar színésszel, Kainz Józseffel (Josef Kainz), valamint egyik udvaroncával is. Lajos nem szerette, ha fiatal hölgyek fizikailag közeledtek hozzá. Ezt azonban nem tudta Jozefine Scheffzky énekesnő, amikor Lajossal (aki ezüstpáncéljában volt) és Wagnerrel hajókázott, és végigsimította a király hajfűrtjeit. Lajos erre hirtelen mozdulattal reagált, és a hattyú formájú csónak felborult. Lajos nem sokat törődött a sekély vízbe esett hölgy megmentésével. Ezt inkább Wagnerre hagyta, és megindult a part felé, miközben a primadonna rendkívül illetlen dolgokat kiáltozott.

Gyerekkori jó barátja volt unokahúga, Erzsébet bajor hercegnő, a későbbi osztrák császárné és magyar királyné. Közel álltak egymáshoz, összekötötte őket különbségük, a természet és a költészet iránt érzett szeretetük. Egymást csak Sirálynak és Sasnak nevezték; Lajos volt a Sas, Erzsébet a Sirály. II. Lajos még egyszerű hétköznapi dolgokban is különbözött másoktól. Nappal aludt, az éjszakát viszont ébren töltötte, az emberek társasága untatta, ezért inkább mellszobrokkal vette magát körül. Gyakran még az ennivalót is étellifttel vitette fel, csak hogy ne kelljen senkivel közvetlen kapcsolatba kerülnie. Narcisztikus vonások is mutatkoztak nála. Gyermekkorában sok időt töltött az apja által építtetett Hohenschwangau kastélyban, közel a Schwansee-hez. A világtól elzárkózottan élő Lajost az 1860-as évek végétől csak egyetlenegy dolog érdekelte: az építészet. 1869-ben a Neuschwansteini, 1870-ben a Lindenhofi, 1878-ban pedig a Herrenchiemsee-i kastély építéséhez kezdett hozzá. Lajoson az egyre inkább elhatalmasodó elmebaj jelei nemcsak az építkezési mániában mutatkoztak meg, hanem a kiszámíthatatlan dührohamokban is. Egyik percben még vidámnak és fesztelennek mutatkozott, aztán hirtelen kikelt magából, és mindenkiel üvöltözött. Az állam ügyeire és külső megjelenésére egyaránt fittyet hányva csak örült hóbortjainak élt. Idővel II. Lajos miniszterei megelégtették a király véget nem érő költekezését. A német egység létrejötte után a korlátozott mozgástérrel bíró Bajorország vezetői, ha nem is egykönnyen, de az uralkodó eltávolítása mellett döntöttek. Bár Lajos öccsén, Ottón szintén az elmebaj jelei mutatkoztak, mégis őt akarták a trónra ültetni, miközben a tényleges hatalmat Luitpold herceg, az elhunyt II. Miksa király öccse gyakorolta volna. Ürügyként a királyt örüllté, azaz kormányzásra alkalmatlannak

nyilvánították. A „kínos kötelességet” Bernhard von Gudden elmeorvos vállalta, aki a szolgák vallomásai alapján állította ki szakvéleményét a király elmezavaráról, miszerint paranoid szkizofréniában szenved. Valójában Lajost sohasem vizsgálta meg. Mikor Lajos tudomást szerzett Gudden szakvéleményéről, azt mondta: *„Mi alapján jelenti ki, hogy őrült vagyok? Hisz még meg sem vizsgált!”* Gudden a szolgáktól megtudta, hogy a király gyakran támadt rájuk. Elmondták, hogy a legkisebb vétségért bezáratta, vagy akár meg is verette őket. Egyiküket megpróbálta megfojtani, mert nem tudta megfogni a kalitkából kirepült madarát. Azt is beszélték, hogy egyik kocsisa a verésbe halt bele. Sok tudós szerint Lajos elmebetegsége és a felhozott vádak megkérdőjelezhetőek, és csupán politikai ármánykodásnak lett áldozata. Bismarck a következőket mondta, amikor megmutatták neki Gudden szakvéleményét: *„Mi haszna a turkálásnak a király papírkosarában és szekrényében.”* Von Crailsheim báró vezetésével június 9-én küldöttség érkezett Hohenschwangaubá, hogy letartóztassák Lajost. Itt elmondták nekik, hogy a király a szomszédos Neuschwansteinban tartózkodik, ezért az éjszakát a várban töltötték. Másnap a követek, amint megtudták, hogy egy kocsi az éjszaka során kiszökött, hajnali háromkor, a szakadó esőben indultak el, hogy elfogják Lajost. A szolgák azonban még időben tájékoztatták a királyt, aki megerősítette a kapu őrzését. Ennek, és a közelből érkező, királyukhoz hű parasztok csoportjának láttára a küldöttség visszamenekült Hohenschwangaubá. Itt azonban őket tartóztatták le, és gyalogszerrel kellett visszamenniük Neuschwanstein kastélyába. Lajos halálra ítélte a küldötteket, majd dühe elmúltával még aznap szabadon engedte őket, így azok gyorsan visszatértek Münchenbe.

Lajos a történetek hatására mérget, majd a torony kulcsát kérte, hogy öngyilkosságot követhessen el. Végül a szolgálók konyakot és pezsgőt adtak neki, amivel leitta magát. Június 12-én von Gudden vezetésével a müncheni elmeorvosintézet ápolói lefoglalták a palota lépcsőjén a királyt, és a Starnbergi-tó mellett lévő Berg kastélyba vitték. Lajosnak tudomásul kellett vennie, hogy az eseményeket immár nem ő irányítja.

Richard Wagner és II. Lajos, közvetlenül trónra kerülése után

Lajos trónra kerülése után, 18 évesen, legelső intézkedései között volt, hogy kedvenc zeneszerzőjét, Wagnert a müncheni udvarába hívassa. Wagner zenéjének fanatikus rajongása már 15 éves korában megmutatkozott Lajosnál. Lemásolta a *Lohengrin*, majd a *Tannhäuser* kottáját. „A fiatal, jóvágású és Wagnerre csodálattal tekintő II. Lajos és a kimerült, megkeseredett, elszegényedett komponista találkozási pontja 1864. május 4-én nyilvánvalóan mindkettejüket mélyen felkavarta. Lajos néhány évvel azelőtt látta a *Lohengrint*, és nyomban azonosult a fényes fegyverzetű lovaggal. Mi több, Wagner prózai műveit is gondosan tanulmányozta, és nemcsak azt remélte, hogy anyagilag támogathatja a zeneszerzőt, míg az befejezi a *Ringet*, hanem azt is, hogy egy olyan színházat építhet neki, amelyben azt elő is lehet adni, hiszen a meglévők közül egyik sem volt alkalmas erre a célra. Lajos lelkesen fogadta Wagnernek azt az ötletét is, hogy alapítsanak mesteriskolát német muzsikusként, akik aztán eszményi előadásban tudnák megszólaltatni a német zeneirodalom remekműveit, vagyis nemcsak Wagneréit, hanem a múlt és a jövő komponistáit is. Ez az idill persze nem tarthatott soká - és nemcsak azért, mert Wagner képtelen volt sokáig ülni egy csónakban anélkül, hogy fel ne borítsa, bár ez a jellemvonása most is egyértelműen kiütközött. A királyi kegyencek hagyományos sorsára jutott: pillanatok alatt az udvaroncok és miniszterek féltékenységének és intrikáinak középpontjába került, és minden lépését követték – épp akkor, amikor mindenre szüksége volt, csak erre nem, hiszen szenvedélyes, de titkos kapcsolat fűzte Cosimához. Aligha több pusztán véletlennél, hogy a két esemény között - amikor Wagner és Cosima hűséget esküdött egymásnak, illetve amikor a komponista a bajor király pártfogoltja lett – nagyon kevés idő telt el, mégis megdöbbentő, hogy Wagner életének két

leggyümölcsözőbb és sok tekintetben legintenzívebb kapcsolata mindössze néhány hónapnyi eltéréssel kezdődött. Nem kétséges, hogy bármilyen nagy volt is a korkülönbség Lajos és Wagner között, igazi barátság fűzte össze őket, amely nemcsak kölcsönös csodálaton és hálán, hanem kölcsönös lekötelezettségen is alapult - mert Wagner nélkül Lajos talán nem érezhette volna azt a küldetéstudatot, amire nagyon is szüksége volt.”¹ (Részlet Michael Tanner: Szenvedély és odaadás – Lajos király és Cosima c. tanulmányából. Fordította: Rác Judit /Muzsika, 2014. május/

Cosima Liszt és Richard Wagner Bécsben, 1872-ben (Fritz Luckhard felvétele)

Wagner hírhedt volt politikai radikalizmusáról, és arról, hogy állandóan menekült az adósaitól. Akitől számíthatott arra, hogy anyagilag támogatja őt, attól pénzt pumpolt. Úgy vélekedett, hogy egy olyan zsenit, mint ő, megilleti, hogy anyagi gondok nélkül alkothasson. Másoknak, vagy az államnak, a társadalomnak kötelessége támogatni az ő grandiózus terveit. Egyébként mindenkit kihasznált céljai elérésére. Nem kímélt másokat, nem volt tekintettel sem az előadókra, sem a közönségre. Mindezek nem vonnak le semmit Wagner páratlan zsenialitásából. Az ő zenéjét megismerve, nem lehetett hatása alól kibújni. Minden későbbi komponistára, az egész zenei kultúrára óriási hatással volt. Forradalmasította az opera, a zenedráma műfaját.

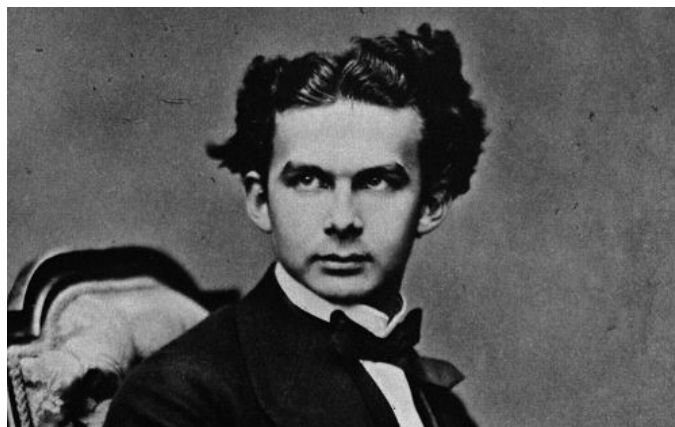
Hatalmas fordulatot jelentett Wagner pénzügyi helyzetében, amikor 1864. május 4-én az akkor 51-éves zeneszerző zseni meghívást kapott a Müncheni

¹ (Részlet Michael Tanner: Szenvedély és odaadás - Lajos király és Cosima c. tanulmányából. Fordította: Rác Judit /Muzsika, 2014. május/

Királyi Palotába egy audienciára, amely 1 és ¾-órát tartott. Ez volt az első találkozásuk. Később Wagner azt írta, hogy „*A király jó megjelenésű és okos, telve lelkesedéssel és szeretettel. Attól féltem őt, hogy a közönséges világ felolvasztja benne az istenek tovatűnő álmait.*” Lajos valóban megváltó volt Wagner karrierje szempontjából. Kétséges, hogy a király nagyvonalú segítsége nélkül Wagner létrehozhatta volna-e a további nagyszabású zenedrámáit, és a Bayreuthi Színház felépülhetett-e?

Egy évvel a találkozó után Wagner prezentálta a királynak legújabb művét, a *Trisztán és Izoldát*.

A komponista extravagáns és botrányos viselkedése miatt Bajorország konzervatív népe követelte a királytól, hogy szólítsa fel Wagnert, hogy hagyja el a várost. Ez 1865 decemberében meg is történt. Lajos fontolgatta a lemondását, és követni szándékozott Wagnert, de Wagner lebeszélte erről. Lajos biztosított Wagner számára egy lakhelyet Svájcban, a luzerni tó partján, a Villa Tribschent. Itt tudta befejezni a *Nürnbergi mesterdalnokokat*. Állítólag inkognitóban Lajos Svájcban meglátogatta a zeneköltőt, sőt ott akart maradni vele, elhanyagolva az államügyeket, de Wagner lebeszélte a királyt erről is. Felvetődhet, hogy Lajos a barátságnál intimebb kapcsolatot szeretett volna kezdeményezni Wagnerrel, aki csaknem mindenre kapható volt, hogy pénzügyeit rendezhesse, de arra megbízható adat nem áll rendelkezésre, hogy történt-e közöttük homoszexuális kapcsolat.

II. Lajos bajor király 1867-ben - Joseph Albert felvétel

A céhek felvonulása, az inasok tánca, a mesterdalnokok bevonulása és kórus (13:33)

Richard Wagner: A nürnbergi mesterdalnokok
Magyar Állami Operaház Ének- és Zenekara, vezényel: Otto Klemperer
© 1949 HUNGAROTON RECORDS LTD.

A *Mesterdalnokok* bemutatója 1868-ban volt Münchenben. A *Mesterdalnokok* komponálásának a befejezése után Wagner visszatért a Ringtetralógia komponálásának a folytatásához. Lajosnak az volt a követelése, hogy a már elkészült két művet, mintegy „előzetes bemutatóként” adják elő Münchenben. Ez Wagner eredeti szándékával szemben meg is történt: *A Rajna kincsét* 1869-ben, a *Walkürt* 1870-ben előadták. E művekből részleteket már korábban Bécsben előadtak, de a teljes műveket nem.

Wagner eredeti terve az volt, hogy majd a teljes zenedrámát, a tetralógia mind a négy darabját a bayreuthi Festspielhausban mutassák be ünnepélyes körülmények között, a lehető legjobb énekesekkel, a legjobb rendezésben, kiváló díszletekkel és kosztümökkel. Lajos király kezdetben visszautasította, hogy ezt a grandiózus tervet anyagilag támogassa, de amikor Wagner már minden egyéb anyagi forrást kimerített, kétségbeesetten a királyhoz fordult támogatásért. Végül is kapott egy hatalmas összeget, és így befejeződhetett az építkezés. Lajos jelen volt a főpróbákon, és a Ring harmadik sorozatának az előadásain 1876-ban.

A Neuschwanstein-kastély

(Fotó: RudyBalasko / Getty Images Hungary)

A Neuschwanstein kastély (németül: Schloss Neuschwanstein, magyarul Új Hattyúkő kastély) egy, a 19. században épült bajorországi kastély, egyike a legismertebb kastélyoknak. A Németország déli részén, Schwangau község területén. Budapesttől 800 kilométerre, a németországi Füssen városához és az osztrák határhoz közel találjuk meg a romantikus kastélyt, Schwangau község fő díszét. A magányos sziklára épített műremek elsősorban Richard Wagner előtt tiszteleg, de ennél sokkal többet is

jelent: II. Lajos bajor király gyerekkori álmának beteljesülését, valamint élete tragédiájának fő helyszínét.

Az 1800-as évek második felében vette át a kastély építésének tervét II. Lajos király az édesapjától. Ahol most a gyönyörű kastély áll, korábban Vorderhohenschwangau várának romjai árválkodtak (ezt a schwangau-i lovagok használták, akiknek hattyú, azaz németül schwan volt a jelképük). Ezt bontották le, hogy helyet kapjanak a grandiózus, mesébe illő kastély építéséhez. A környéken állt már egy fényűző épület, a Hohenschwangau-kastély, itt nőtt fel a király. II. Lajos azonban, akit két dolog érdekelt igazán, a zene és az építkezés, belefogott egy újba. Komoly levelezést folytatott Richard Wagnerrel, sőt ő volt az első, akinek 1868-ban beszámolt nagyszabású kastélyépítési tervéről.

„A Neuschwansteini kastélyt egy meredek szikla csúcsára építették.”
(Fotó: picture alliance / Getty Images Hungary)

Az impozáns épület terveit egy színházi díszlettervezővel rajzoltatta meg. II. Lajos kedvenc operája a Lohengrin volt, abban is az a jelenet, melyben a herceg egy hattyú hátán úszik. Hattyú alakúak a kilincsek, a vízcsap, a különféle faragások, az udvart is porcelán hattyúk díszítik. A helyiségek az antik és a középkori világot idézik. Az építkezéshez a hegyet szét kellett robbantani, valamint utakat és vízvezetékeket kellett építeni.

[Richard Wagner - Lohengrin - Prelude \(9:54\)](#)

Conductor: Michael Halasz Orchestra: Slovak Philharmonic Orchestra

[Richard Wagner: Lohengrin - Prelude to Act III. BBC Proms \(2:53\)](#)

With the West-Eastern Divan Orchestra conducted by Daniel Barenboim

A Neuschwansteini kastélyt tehát egy meredek szikla csúcsára építették, Füssen várostól nem messze, közel az osztrák határhoz. Ötletét Lajos a középkori német legendákból, és Wagner operáiból, főleg a Nibelung gyűrűből és a Parsifalból merítette. 1869-ben kezdték építeni, de még 1886-ban, a király 17 évvel később bekövetkezett halálakor sem lett befejezve. A kastély építészeti stílusát lehetetlen megállapítani. Keveri a mór, a gótikus és a barokk elemeket, a trónterem pedig a bizánci stílus jegyeit viseli magán. A kastély nem csak ámulatba ejtő, hanem modern is volt; a kor legújabb fűtési rendszerével szerelték fel; a konyha tűzhelyeiből távozó forró levegőt a többi helyiség fűtésére használták fel. A csapokból hideg és meleg víz is folyt, vízöblítéses wc-k üzemeltek a kastélyban. Központi lépcsőháza mellett pedig lift is helyet kapott. A termek falait a középkori német mondavilág, illetve Wagner operák jeleneteivel és hőseivel díszítették. A falakat mindenhol aranyozás és márvány faragások borítják, amelyen 17 faragó dolgozott 4 éven át. A trónterem legnagyobb éke a hatalmas, mintegy 18 mázsa súlyú aranyozott bronzcsillár. A díszítések Wagner operáinak a stilizált kellékei.

„Neuschwanstein kastély udvarát is porcelán hattyúk díszítik

A bajor uralkodónak furcsa szokásai voltak, a megépült csodakastélyba senki nem léphetett be a személyzetén kívül, az ő engedélye nélkül, még édesanyja sem. Hattyú alakú csónakokat készíttetett és ezekkel hajókázott a környező tavakon. Nappal többnyire aludt, éjjel volt nagyon aktív, a csónakázáson túl rengeteget kóborolt a környéken. Csapongó fantáziája miatt féltették őt

családtagjai az örületől. „E hely szent és sérthetetlen, méltó temploma az isteni barátoknak, aki áldást és üdvösséget hozott e világra.” – írta Wagnernek.²

*

Linderhof-i kastély Oberammergau közelében épült fel, egy csodálatos park közepén. A kastély leginkább a rokokó jegyeit hordozza magán. XIV. Lajos tiszteletére épült, akit Lajos a királyok közül a leginkább tisztelt. A kastély ebédlőjében egy hatalmas asztal állt, amit az egyik fogás végeztével le lehetett engedni, hogy az újonnan terített asztal a föld alól bukkanhasson elő, és így a királynak ne kelljen érintkeznie a szolgálóival. A kastély másik érdekessége, hogy csupán egy hálósoba található benne. Tükörtermében, ha a megfelelő helyre állunk, végtelen folyosókat látunk magunk előtt, ami a tervezők leleményét dicséri. Tartozik hozzá egy Vénusz-templom, egy marokkói és egy mór kerti lak (melyben egy páva alakú trón is található), amiket Lajos azután építtetett, hogy meglátogatta az 1867-es párizsi világkiállítást; valamint egy kis kápolna is, csillagos mennyezettel. A kastélyt 1874 és 1878 között építették Christian Jank díszlettervező részvételével.

A Linderhof-i kastély belső udvara

*

Herrenchiemsee 1878 után kezdett az új kastély felépítésébe, amelyet pénz hiányában sohasem fejeztek be. A Chiem-tó egyik szigetén kezdték el építését, mintául a francia Versailles-i palota szolgált, de bizonyos

² Egy őrült király szeszélye – Neuschwanstein kastély

tekintetben túl akart szárnyalni azon. Tükörterme nagyobb volt, mint francia változatának, és a (rég halott) XIV. Lajos használatára készített hálósobát maga Lajos jobbnak vélte az eredetitől. Georg Dollmann és Julius Hofmann készítette a terveket. Hét év múlva azonban elfogyott a pénz és a kastély befejezetlenül maradt. Francia mintára kialakított park is tartozik hozzá.

*

Ezen kastélyok mellett még rengeteg tervet készített, melyek megvalósítására már nem maradt ideje.

*

Meg kell jegyezni, hogy II. Lajos nem kizárólag fanatikus Wagner-rajongó volt, hanem egyébként is érdekelte a színház. A müncheni színházban számos más szerző művét is előadták. Azt szerette volna elérni, hogy a legjobb európai drámai színház a müncheni legyen. Előadtak Shakespeare-, Calderon-, Ibsen-, Mozart-, Gluck-, Weber-, Schiller-, Molière- és Corneilleműveket. 1872 és 1885 között a király számára 209 magánelőadást (Separatvorstellungen) tartottak, ahol ő egyedül, vagy esetleg még egy vendég volt jelen. Volt két „udvari színház”, ahol 44 operát (28 alkalommal Wagner-művet adtak elő, beleértve nyolc *Parsifal* előadást), 11 balettet és 154 prózai színdarabot vittek színre. Ezek az előadások csaknem 100 000 márka költséget jelentettek. Egy alkalommal a király azt mondta, hogy azért kedveli egyedül nézni, hallgatni az előadásokat, mert nem szereti, hogy a látcsöveken a közönség őt bámulja, és nem akar a tömegek látványossága lenni. Kóros személyiségére utal, hogy magát képzelte Lohengrinnek.

A Neuschwanstein-i kastély behazva olyan, mint egy mesejáték díszlete
(Fotó: SteffenWalter / Getty Images Hungary)

Annyira meghatódott a Wagnerrel való személyes kapcsolattól, annyira csodálója volt a zseniális zeneköltőnek, hogy annak minden adósságát kiegyenlítette. Továbbá évjáradékot biztosított számára, hogy gondtalanul komponálhasson. Megfelelő körülményeket biztosított a zeneszerző számára az alkotáshoz. Wagner tervei szerint a készülő Nibelung-tetralógiát a készülőben lévő Beyreuthi Festspielhausban mutatják majd be. A király azonban türelmetlen volt, és Wagner hozzájárulása nélkül előbb szeretne volna színpadon látni-hallani a műveket. Így került sor arra, hogy nem a legjobb énekesekkel, nem optimális előadásban kerültek bemutatóra először Wagner zenedrámái (1863 *Tristan és Izolda*; 1868 *A nürnbergi mesterdalnokok*; 1869 *A Rajna kincse*; 1870 *A Walkür*). Egyszer Wagner táviratozott a királynak, hogy mondja le *A Rajna kincse* előadást, mert nem volt megelégedve az előkészületekkel. A müncheni *Walkür* előadás után a király nagy összeget (40 000 guldent) adott Wagnernek, noha betegsége hivatkozva egyik *Walkür* előadáson sem volt jelen. Wagnernek írott levelét úgy címezte, hogy „*Richard Wagner úrnak, a halhatatlan költőnek, zeneköltőnek, nagy barátomnak*”. Majd csalódásának adott hangot, hogy a bayreuthi építkezés a vártnál sokkal többbe kerül, és vonakodott további összegek folyósításától. Majd egy másik levélben barátságosan azt írta, hogy nem feledkezett meg küldetéséről, csupán a kincstár helyzete késztette habozásra, és 10 000 guldent küldött.

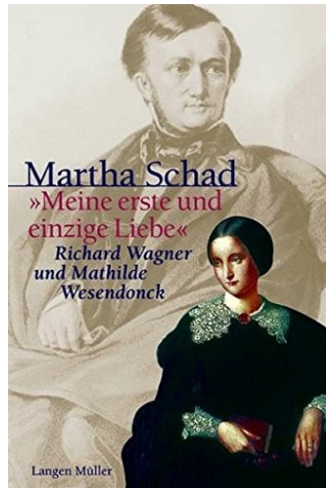
Csak érdekességként jegyzem meg, hogy Wagner egyszer valamely vita során azt mondta feleségének, Cosimának, Liszt lányának, hogy „*Az apád és a király miatt nem írhatom meg a véleményemet a katolikus egyházzal*” (Wagner ugyanis protestáns volt).

Noha a király szédületes összegekkel támogatta a zeneszerzőt (19 év alatt mintegy 563 000 márka, hozzávetőlegesen ez 4 000 000 Eurónak felel meg), kapcsolatuk megromlott. Az udvar nem nézte jó szemmel a zeneszerző befolyását a királyra, ezért igyekeztek éket verni a két személy közé. Ennek ellenére a király anyailag továbbra is hozzájárult a Festspielhaus felépítéséhez, noha azt szeretne volna, ha az Münchenben épül fel.

Mikor Wagner megfelelő helyet keresett a Festspielhaus számára, Pestre is eljött, de főleg Erkel és más „antiwagneriánusok” ellenállásának tulajdoníthatóan nem itt épült fel a Wagner színháza. Ez részükről helyes döntés

volt, mert a magyar nemzeti operakultúrát háttérbe szorította volna. Most azonban kárpótolva vagyunk, mert nyaranta a Művészetek Palotájában világszínvonalú előadásokban gyönyörködhetünk a félig-szcenírozott produkciókban Fischer Ádám irányítása alatt. (2020-ban a koronavírus járvány miatt nem lehetett megtartani a tervezett előadásokat.)

Wagner számára igen nagy jótétemény volt II. Lajos anyagi támogatása, ugyanis Wagner örökké pénzügyi zavarral küszködött. Számos embertől kért kölcsönt, aztán nem fizette vissza a felvett pénzt. Lajos királyban megtalálta azt a mecénást, akire már régóta várt. Kihasználta a király rajongását művészelete iránt. Jellemző eset volt, hogy egyszer megszorult anyagi helyzete miatt a Ring partitúráit eladta 24 000 frankért Otto Wesendongnak, a selyemkereskedőnek, akinek a Zürichi-tó melletti kastélyában lakott, és intim viszonyt folytatott Wesendong feleségével, Matilddal. Később Lajos király megvásárolta a saját számára óriási összegért a kottákat. Egyéb vonatkozásban sem volt Wagner teljesen korrekt. Például nem átalította „elszeretni” munkatársa, a kiváló karmester és zongoraművész, Hans von Bülow feleségét, Liszt lányát, Cosimát.

Egy operaelőadáson Liszt meghallotta, hogy az ő egyik dallamát Wagner „kölcsonvette”, Liszt állítólag úgy reagált, hogy „*Richard megteheti, legalább többen hallják majd a dallamot*”. Wagner feleségének, Cosimának a Naplójában találhatjuk a következő bejegyzéseket: „*Milyen különlegesen rettenetes, hogy ez a tehetetlen király ennyire lelkesedik Wagner műveiért.*”

A Bayreuth-i Festspielhaus épülete

Sem a kormányzat, sem a nép nem nézte jó szemmel a király és Wagner barátságát, illetve Wagner viselkedését. Megalomániája és pökhendisége miatt Bajorországban közutálatnak örvendett a zeneszerző, aki adósságai törlesztését nem teljesítette. Egy másik magyarázat szerint Wagnert, hogy a király egyre jobban közeledni próbált felé, de Wagner ellenállt a kísértésnek. Más források szerint volt némi alapja a híreszteléseknek. Wagner leveleiben szinte megalázó tisztelettel írt a királynak, tudva kiszolgáltatottságát. Lajos élete végéig Wagner pártfogója maradt. Ő kezdte el építtetni a Bayreuthi Festspielhaust. Támogatása nélkül Wagner valószínűleg nem tudta volna megírni *A Nibelung gyűrűt*, vagy utolsó operáját, a *Parsifalt*.

1886. június 13-án, virágvasárnap Lajos és Gudden két férfi ápoló kíséretében sétálni indult a tóparton. Úgy döntöttek, este hatkor újra sétálnak egyet. Ekkor Gudden közölte az ápolókkal, hogy ők most még maradnak, este nyolcra visszatérnek a sétáról. Mikor nem értek vissza, dr. Müller, Gudden asszisztense embereket küldött a keresésükre. Már fél 11 volt, amikor megtalálták a király kalapját, kabátját és esernyőjét a tóparton, majd nem sokkal később rábukkantak a király és Gudden holttestére is a sekély vízben, úgy 20-25 méterre a parttól. Hivatalos nyilatkozatot nem adtak ki, de azt beszélték, hogy Gudden nyakán fojtogatás nyomai voltak fellelhetők, míg a királyon külsérelmi nyomok nem mutatkoztak. Mindez arra utal, hogy Lajos először megfojtotta a doktort, és utána magát is a vízbe ölte. Más feltételezések szerint azért ölte meg az orvost, hogy szökni tudjon, ez esetben viszont nincs magyarázat arra, hogy ő maga miért fulladt a vízbe, hiszen jól úszott, és a parthoz közel találták meg mindkét holttestet. Az sem egyértelmű, hogy miért támadt Guddenre. Léteznek olyan feltevések is, hogy Gudden megpróbálta megakadályozni a király öngyilkosságát („*Őrizve járjanak örült nagyok!*” Shakespeare: Hamlet).

Emlékkereszt jelzi a helyet, ahol megtalálták a király holttestét
A fulladás, vagy talán a merénylet helyszíne?

Más feltételezések pedig azt sugallják, hogy a király tudta, hogy meg kell ölnie Guddent ahhoz, hogy végezni tudjon magával. Vannak olyan elképzelések is, amik elvetik, hogy Lajos tudatosan ölte meg Guddent. E magyarázat szerint halálukat a dulakodás közben lelték. Megint más felvetések azt valószínűsítik, hogy Lajos menekülés közben kapott szívrohamot, vagy agyvérzést.

II. Lajos a ravatalon

Lajost a müncheni Michaelskirchében helyezték örök nyugalomra. A szívét az altöttingi Gnadenkapellében helyezték el egy ezüsturnában, apja urnája és a többi bajor király mellé.

Mi maradt az utókorra II. Lajos történelmi szerepéből? Nem a háborúk, nem a hadi események, nem országának gyarapítása, hanem a mesés bajor

kastélyok, melyek számtalan látogatót vonzanak, csodálják őket, valamint Wagner életművéhez is hozzájárult, beleértve nemcsak a zenedrámákat illetően, hanem a Bayreuthi Festspielhaus felépítését is.

Felhasznált irodalom:

Czeizel E. Zeneszerzők – gének – csodák. Budapest: Galenus Kiadó; 2014.

Cosima Wagner Napló. Budapest: Gondolat Kiadó; 1983.

Wikipedia

The New Penguin Opera Guide (2001)

*Köves Péter ny. háziorvos